

Tot allò que no diuen els qüestionaris sociolingüístics: llengua i emoció, dos tabús a la frontera

Everything that does not say sociolinguistic surveys: language and emotion, two taboos on the border

Annabel Gràcia i Damas

Universitat de Girona

annabel.gracia@udg.edu

Data de recepció: 05/03/2018

Data d'acceptació: 03/07/2018

Resum

Fins a quin punt són fiables els qüestionaris sociolingüístics? Com s'ha de fer per no condicionar les respostes dels parlants? I perquè no modifiquin la seua conducta davant de la persona que els està fent l'enquesta? El treball de camp és sempre una feina àrdua i complicada, però pot esdevenir fins i tot delicada quan ens acostem a la frontera administrativa entre Aragó i Catalunya i demanem als habitants de diverses poblacions que s'expressin lliurement sobre els sentiments que associen al seu parlar i, en últim terme, sobre la relació que troben entre la llengua i la seua identitat nacional. El nostre objectiu no consisteix a cercar xifres i percentatges, sinó que més aviat es tracta de conèixer de primera mà allò que no diuen els qüestionaris sociolingüístics. Renecs i llàgrimes, enuig i agraïments, confusió i confrontació són algunes de les reaccions que provoca el català a la Franja.

Paraules clau: qüestionaris; llengua; sentiments; frontera; català.

Abstract

Up to which point are sociolinguistic questionnaires truly reliable? How do we do it, so as not to condition the answers of the participants? And what do we do in order to not change their behavior in front of the person who is doing the survey? Field work is always hard and complicated, but it can become especially delicate when we approach the administrative border between Aragon and Catalonia and ask the inhabitants of several towns to express themselves freely about the feelings they associate with their speech and, ultimately, about the relationship between language and their national identity. Our aim is not to look for figures and percentages, but rather it is to know first-hand what sociolinguistic questionnaires do not say. Blasphemy and tears, anger and gratitude, confusion and confrontation are some of the reactions caused by Catalan in Franja.

Keywords: questionnaires; language; feelings; border; Catalan.

Taula de continguts

1. Introducció i justificació: el treball interdisciplinari
 2. Contextualització: un territori permanentment en el punt de mira dels sociolingüistes
 3. Objectiu: la interpretació d'allò que no diuen els qüestionaris sociolingüístics
 4. Metodologia: un repte científic
 - 4.1. Eines i tècniques del treball de camp
 - 4.2. L'exploració dels territoris i el primer contacte amb la seua gent
 5. Reaccions inesperades i corprenedores
 6. L'experiència investigadora
 7. Algunes conclusions
- Bibliografia

1. Introducció i justificació: el treball interdisciplinari

La idiosincràsia del domini lingüístic català ha afavorit al llarg dels darrers anys la proliferació d'estudis sociolingüístics. La seua condició de societat plurilingüe, gairebé sempre en conflicte, i amb una clara tradició de lluita per la supervivència de la llengua pròpia del territori, ha estat objecte d'estudi i d'interès abans fins i tot de l'eclosió de la disciplina als Països Catalans als anys seixanta del segle passat.

Sovint aquesta mena de recerca implica un treball de camp basat en qüestionaris sobre usos i actituds lingüístics, els resultats dels quals han de permetre constatar la utilització real de la llengua (o d'una de les seues varietats) i els comportaments que se'n deriven en una determinada àrea del domini lingüístic. Les sinergies entre el centre i la perifèria d'una comunitat lingüística i molt especialment la condició fronterera d'algunes microcomunitats desperten, alhora, una preocupació i un interès constants. Fet i fet, al nostre objecte d'estudi, la Franja, podem aplicar les paraules que Pradilla (2015: 30) emprà per al cas valencià: «La “questione della lingua” continua, de manera obsessiva, en l'agenda de lingüistes, sociolingüistes i, sobretot, de polítics».

El present projecte, però, està plantejat com una aproximació sociològica i intercultural, a través de la qual es treballa des de diverses disciplines com la sociologia del llenguatge, l'antropologia, la psicologia social, la dialectologia, la sociolingüística de la variació i l'estandardització, per tal com allò que interessa obtenir són dades no tant quantitatives sinó més aviat qualitatives. A diferència del que defuig Pradilla amb el concepte de *catalanofonia* (2015), aquí sí que es postulen uns plantejaments identitaris. Fet i fet, el territori escollit per analitzar s'hi presta tant o més a aquest tipus d'estudi.

La interdisciplinarietat del projecte, doncs, obliga a replantejar el mètode de treball tradicional de recollida del corpus. És en aquesta línia que treballa un equip nombrós format per especialistes en dos grans àmbits del saber: la psicologia i la lingüística. Adscrits al Grup d'Història de la Llengua i Llengua i Normativa de la Universitat de Girona, i amb la col·laboració de membres de la Universitat de Lleida i de la Universitat Rovira i Virgili, investigadors consagrats

i novells duen a terme el projecte de recerca *La llengua, entre la natura i la cultura. Fronteres, sentiments, estandardització* (MINECO 2018-2020, FFI2017-86079-P —pendent de resolució)¹.

2. Contextualització: un territori permanentment en el punt de mira dels sociolingüistes

L'observació de comportaments humans està vinculada necessàriament a dos eixos: el temporal i l'espacial. Quan es tracta d'un estudi sincrònic el treball del qual resta encara per fer, l'única tria possible és la que fa referència a l'espai. En aquest sentit, el territori de frontera lingüística i de retruc identitària proporciona sempre unes dades riques i heterogènies, que fan de la seua anàlisi una tasca àrdua i complicada, però enriquidora i apassionant ensems.

La Franja, entesa com els territoris a l'entorn de la ciutat de Lleida amb la qual no només hi tenen una vinculació econòmica sinó també cultural, ha esdevingut ara i adés una realitat complexa —i podríem dir àdhuc acomplexada— per raó de llengua. Situada a la banda occidental del Principat de Catalunya, constitueix un dels molts casos en què la manca de coincidència entre la frontera administrativa i els límits lingüístics evidencien la problemàtica identitària que es viu en els municipis que en formen part. En efecte, tal com dèiem a «Fronteres administratives, fronteres lingüístiques, fronteres mentals. El cas del català a la regió de Ponent i l'Alt Pirineu» (Gràcia i Sistac, 2016: 166), «en la perifèria i en la frontera, les percepcions identitàries poden ser múltiples, complexes, compostes, híbrides o fins i tot difuses».

En ocasions, les característiques comunes de les poblacions afectades construeixen llaços humans que unifiquen i enforteixen la zona davant possibles pressions centrífugues o a voltes fins i tot anihiladores. És el cas dels 27 pobles que constitueixen la Taula del Sénia, precisament a la frontera lingüística catalana occidental però més al sud, aquella que limita amb

¹ El projecte, que s'inscriu en una línia d'investigació ja iniciada en dos projectes anteriors, inclou treball de camp en diversos territoris del domini lingüístic català, i també la formulació de directrius polítiques concretes, relatives tant a la planificació de corpus com a la planificació d'estatus, a partir de les dades prèviament recollides i analitzades, i que es preveu d'utilitat per a les institucions responsables de la llengua catalana.

Aragó (Terol) i el País Valencià (Castelló). La mostra d'aquesta voluntat de cohesió del territori són els deu anys que va celebrar la seua Mancomunitat².

La Franja, a diferència de la Taula del Sénia, no constitueix un territori articulat:

Els pobles que la componen solen tenir més relacions amb els seus veïns de Catalunya o d'Aragó que amb els de la resta de la Franja [...], i la consciència territorial, definida en termes de «territori de llengua catalana i administració aragonesa» és moderna i difusa, i no està plenament acceptada o assumida per bona part de la població, entre altres coses perquè és invisible en els mapes, tant físics com polítics (Sistac, 2017: 31).

Durant anys, però, la catalanitat d'aquestes terres va ser volgudament menystinguda i desdenyada —i en determinats moments negada— per la resta dels aragonesos i ignorada per la immensa majoria dels catalans, fins que diversos filòlegs s'hi van interessar. De fet, ja al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) alguns erudits europeus exposaren la seua experiència d'haver trepitjat l'Aragó catalanòfon. Des de llavors no han parat de proliferar estudis dialectològics, sociolingüístics, lexicogràfics, sociològics i tota mena d'obres d'interès local³.

Encara avui, molts ens sentim atrets per saber d'un territori administrativament aragonès però de cultura i parla catalana, i ens hi hem desplaçat sovint amb les llibretes de camp en mà, però també n'hi ha que ho fan com a fruit de l'expectació suscitada per iniciatives polítiques⁴ que no fan sinó generar més controvèrsia i malestar entre una població que viu la catalanitat lingüística com un veritable malson. Un malson per trobar-se al bell mig de la incessant defensa de l'aragonesisme d'aquestes terres per part de determinats poders polítics i una part important de l'opinió pública⁵.

2 Un breu resum sobre com viuen la seua particular condició fronterera aquestes 27 poblacions a Toledo, 2017.

3 Per a una revisió més detallada de tots aquests treballs, vegeu Sistac, 1986.

4 Un dels exemples més flagrants es produí l'any 2013, quan les Corts Aragoneses van aprovar l'avantprojecte del govern de coalició PP-PAR pel qual el català de la Franja passava a anomenar-se Lengua Aragonesa Propia del Area Oriental (LAPAO). Així es pretenia eliminar qualsevol intent de protecció o promoció de la llengua. Per a més informació, vegeu Montclús, 2014 (p. 254).

5 Aquesta defensa a ultrança per deixar clar que les terres de la Franja són aragoneses va menar a l'intent d'incorporar a Aragó una part important de les de Lleida i les comarques de les Terres de l'Ebre (Montclús, 2014: 256-257).

La realitat que s'impone, però, és la d'un territori que, segons *L'enquesta d'usos lingüístics a la Franja* del 2014⁶, compta amb 47.631 habitants distribuïts entre tres províncies (Osca, Saragossa i Terol) i sis comarques (la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca, el Baix Aragó-Casp, el Baix Aragó-Alcanyís, i el Matarranya) i que representen el 3,59% del gruix demogràfic d'Aragó i el 0,35% del domini lingüístic català. El català, a pesar de la creixent presència del castellà, continua sent la primera llengua de la majoria dels parlants, la llengua d'identificació principal, i també la d'ús habitual. Així, la Franja de Ponent s'ha convertit, juntament amb Andorra i Catalunya, en una de les zones en què el català gaudeix de més bona salut.

Aquestes dades contrasten, tanmateix, amb unes altres que no podem pas obviar: l'estatus jurídic. Per tal de no esplaiar-nos en excés en aquesta qüestió recuperarem les paraules de Valls (2013: 45):

El català no ha gaudit de cap reconeixement institucional a l'Aragó fins a l'aprovació de la «Llei de llengües» l'any 2009. En efecte, l'Estatut d'Autonomia, aprovat l'any 1982 i reformat successivament els anys 1994, 1996 i 2007, només es refereix a les «llengües i modalitats lingüístiques» pròpies del territori, però sense esmentar-les ni declarar-ne la cooficialitat. D'aquesta manera, el grau de promoció de la llengua catalana a la Franja ha depès en bona mesura de la voluntat de les corporacions locals, que han impulsat de forma esparsa i en funció dels avatars polítics mesures més o menys efectives de normalització lingüística. Tant pel seu abast com per l'èxit assolit, la mesura més destacable en aquestes tres dècades ha estat la introducció voluntària del català a l'ensenyament a partir del curs 1984-1985.

Per tant, doncs, malgrat la situació sociopolítica, en termes generals la transmissió generacional funciona.

3. Objectiu: la interpretació d'allò que no diuen els qüestionaris sociolingüístics

Així com el projecte global —tal com s'ha dit— es presenta com una recerca pluridisciplinària i interuniversitària, també la finalitat perseguida és múltiple. Si bé a grans trets

6 http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxiu/19_Usos_linguistics_Franja_2014.pdf [Consultat el 20/02/2018].

podríem dir que allò que volem conèixer és la relació que els parlants tenen amb la seua llengua, en el fons aquesta relació implica necessàriament tractar diverses qüestions. En primer lloc, hi ha un interès per cercar informació sobre la imatge social de la llengua mitjançant l'associació lliure de paraules. En segon lloc, es pretén obtenir dades sobre les connexions emocionals dels parlants amb el català. Finalment, es malda per esbrinar quin paper juga la llengua en la definició identitària dels parlants. I tot això —no ho perdem de vista— en zones perifèriques i de frontera del domini lingüístic.

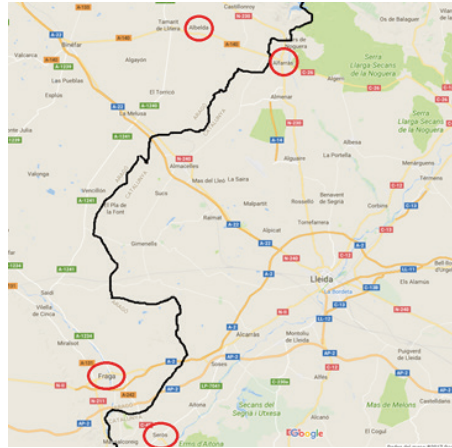
El que ens interessa ara, però, —i atesa la fase incipient del projecte— és comentar l'experiència del treball de camp en una part del territori —no pas de tot el conjunt estudiat—, la franja nord, que comprèn tres comarques: el Segrià, la Llitera i el Baix Cinca. Lluny encara d'analitzar les dades obtingudes a través d'entrevistes i qüestionaris, mirarem de comprendre tota aquella informació que no aporten aquestes eines. I és que al demanar als habitants de diverses poblacions que s'expressin lliurement sobre les idees i els sentiments que associen al seu parlar i, en últim terme, sobre la relació que troben entre la llengua i la seua identitat nacional, sovint floreixen les més bigarrades situacions.

En vista de les primeres reaccions i amb previsió que es poguessin produir tot tipus de circumstàncies inesperades, s'ha mirat de trobar emplaçaments i conjuntures que afavorissin la conversa amb la màxima naturalitat i, en la mesura que fos possible, que gaudissin d'una certa privacitat i tranquil·litat. El diari de camp, a més, ha resultat ser l'eina fonamental on fer constar tot allò que no es veu sobre un formulari escrit ni s'escolta en un enregistrament sonor; una mena de quadern bitàcola que s'ha convertit en l'aliat indispensable en què l'investigador aboca aferrissadament cada observació realitzada, cada sensació experimentada, cada experiència viscuda.

4. Metodologia: un repte científic i personal

Seguint uns clars criteris d'estudi del territori, es va calcular molt bé de quines poblacions calia extreure'n el corpus. Així, convenia fer una tria de parelles de municipis a banda i banda

de la frontera politicoadministrativa que no distessin més de 30 quilòmetres. En el cas que ens ocupa, la franja nord, Albelda (Aragó) i Alfarràs (Catalunya) —al nord— i Fraga (Aragó) i Seròs (Catalunya) —més al sud— constitueixen dos de les parelles de localitats veïnes estudiades la vida i la manera de parlar de les quals si no és pràcticament idèntica, com a mínim sí que és força similar.

Mapa de localització de quatre dels municipis estudiats⁷.

Les eines emprades també han estat abundantment estudiades i minuciosament analitzades per estadistes i psicòlegs, per tal d'assegurar l'obtenció del tipus de dades que permetin comprendre el comportament com a acte individual però de gènesi social (Moliner i Lo Monaco, 2017). En aquest sentit, s'ha tingut una cura especial a l'hora de fer una aproximació sociològica i intercultural per tal de veure i analitzar no només l'estructura i els continguts d'aquestes representacions socials vinculades a la llengua, sinó també com les normes de pertinença nacional, territorial o lingüística poden incidir en la representació social d'un objecte determinat.

En efecte, la llengua —a banda de la funció que li és òbvia— sempre s'ha caracteritzat per tindre una funció simbòlica, que ens permet identificar-nos com a membres d'un col·lectiu o d'una comunitat, amb la qual compartim un imaginari social i una memòria col·lectiva. Però la llengua també es vincula a la individualitat; sovint hom li assigna una vessant més íntima, més personal, més emocional. I és que «malgrat que les llengües no són de ningú i a la vegada

7 Imatge manipulada de Google Maps©.

[...] són patrimoni de tothom, la pròpia ens la sentim molt nostra, i ens toca totes les fibres del sentiment» (Sistac, 2016: 40). Aquesta altra vessant també la volem descobrir.

4.1. Eines i tècniques del treball de camp

La metodologia tradicional per a la recollida del corpus, basada sobretot en el treball de qüestionaris tancats, presenta una sèrie d'inconvenients importants: coarta la llibertat de resposta, condiona els resultats finals i omet l'expressió d'opinions i actituds. És per aquest motiu que s'ha disposat d'un qüestionari força innovador, que suposa no només un repte científic sinó a més a més un repte personal, especialment de cara als investigadors encarregats de recollir la mostra. Així, al costat de la clàssica tècnica de l'entrevista enregistrada, que afavoreix la recollida d'un discurs lligat, se n'ha fet servir una altra de mixta que permet l'associació lliure de paraules, atès que davant d'una única pregunta oberta es pretén recollir múltiples respostes sense l'ajuda de diverses opcions.

Tenint en compte les tècniques descrites aplicades a aquest nou formulari i amb l'ajut d'altres eines com l'aparell enregistrador i el quadern de notes, s'ha aconseguit obtenir un corpus global de 200 qüestionaris i 10 entrevistes —50 qüestionaris i 2 o 3 entrevistes de cada municipi.

4.2. L'exploració dels territoris i el primer contacte amb la seua gent

Una de les primeres dificultats que cal superar durant el treball de camp és la que es genera just després de l'aterratge a un municipi més o menys ignot: cap a on anar? Passejar pels carrers principals de la vila acostuma a ser una de les opcions més recurrents, seguida del fet d'entrar en establiments comercials, especialment bars o cafeteries, on d'antuvi podríem pensar que la gent que hi trobarem gaudeix del seu lleure.

Davant una persona desconeguda amb una llibreta a la mà⁸ que s'apropa amablement es presenten diverses reaccions. Una de les més repetides és la manca de temps o d'interès — sempre hi ha qui es pensa que els volem encolomar algun producte o fins i tot convèncer-los a fer-se testimonis de Jehovà!; hi ha també qui desconfia dels interessos que pugui tenir algú armat amb un bloc de notes i un bolígraf; d'altres senzillament mostren la incomoditat de parlar amb un estrany.

De tota manera, aquestes són reaccions prototípiques i, per tant, previsibles, que no disten en absolut dels comportaments habituals d'un important gruix de població davant d'una persona que, sense conèixer-nos, s'aproxima a fer-nos preguntes.

Ara bé, la dificultat d'aquest treball es troba, no pas a recollir informació lèxica, fraseològica o dialectològica en general —com ja ha quedat clar—, sinó en els temes que cal fer emergir i en la manera com tractar-los.

Trobar un mètode adequat per acostar-se a una població *a priori* hostil a parlar sobre el seu codi lingüístic ja és complicat per si mateix, però suposa una feina encara més feixuga quan lluquem el desgast moral a respondre qüestionaris dels habitants d'aquestes poblacions. N'estan tips, ben tips, d'atendre forasters que venen a immiscir-se en les seues vides, tafanejant entre les seues maneres de fer, de parlar i de pensar, sobretot tenint en compte l'oblit i el desinterès general per part de la comunitat catalana en unes terres que es troben més enllà dels confins del Principat. Tot això s'aprecia de seguida que s'hi fa un primer contacte.

Sembla, això no obstant, que no tots s'excusin amb banals pretextos; n'hi ha que, tot i que amb cert escepticisme, accedeixen a col·laborar amb nosaltres. «De què es tracta?». Ai, las! Aquesta és la pregunta fatídica, perquè en pronunciar la paraula *llengua*, a voltes, s'és automàticament finida la comunicació. Ho dèiem suara: n'estan tips.

8 No cal dir que l'ús de la gravadora es reserva per a aquells informants més afables —que també n'hi ha— que accedeixen desinteressadament a conversar durant uns trenta minuts davant la presència d'aquest aparell enregistrator.

Un cop superats els obstacles d'aproximació i d'acceptació a parlar de (la) llengua, apareixen noves dificultats en el camí. Unes dificultats que ara es troben més vinculades amb l'enquestat que no pas amb l'enquestador. I és que, si parlar del català a la Franja ha estat i continua sent un tema tabú per a molts, fer-ho de sentiments —i amb un desconegut—⁹ suposa una altra barrera a superar. No hi estem avesats en general; alguns potser no ho fan mai, de parlar d'allò que senten. Tant és així que els manca vocabulari per expressar-se. Perquè sentir sentim tots, però com ho verbalitzem? En general es detecten moltes dificultats a trobar mots que corresponguin a emocions i sentiments. Davant d'aquesta falta de recursos lèxics, els informants presenten diverses solucions. D'una banda, pot ser que optin per fer encabir tot allò que experimenten en un únic mot: «malament». Si són capaços de descriure com se sentirien davant d'una possible desaparició de la seua parla, la majoria confessen que «tristos» i d'aquí no en sortim. D'altra banda, també hi ha qui es decanta per emprar substantius que no corresponen pròpiament a sentiments però que hi porten implícit el seu significat: «incomprensió».

La tasca resulta especialment complicada perquè els demanem de parlar de sentiments associats a l'idioma. Ben pocs s'han parat mai a reflexionar sobre aquelles vinculacions emocionals que tenen amb la seua llengua. I ara de sobte, un estrany... heus ací. «Ai, no ho sé pas», responen molts. «Ves quines coses de preguntar». Plantejar una situació límit segons el mètode *labovià* no suposa en aquesta ocasió una manera de superar la paradoxa de l'espectador, sinó més aviat de sostroure aquells sentiments que romanen amagats o endormiscats mentre no valorem allò que tenim.

El paral·lelisme rau en el perill de mort, però en aquest cas no de l'informant sinó de la llengua que empra habitualment. Una situació hipotètica, que ha de permetre fer emergir els sentiments més profunds vinculats a la parla. Quan aquest, l'informant, no troba els mots adequats per expressar-se davant d'aquesta situació límit, sovint pren importància tot un conjunt de recursos no verbals que transmeten tant o més allò que estem cercant: la mirada, l'expressió facial, el moviment de braços i mans... són tots ells el reflex de l'ànima —i mai millor dit.

⁹ De vegades, però, resulta més fàcil obrir-se a algú de fora que a la gent del propi entorn. Així ha quedat palès en algunes ocasions.

Finalment, s'hi afegeix un altre esglaó que cal pujar: el tipus de qüestionari. Hi ha qui el pren amablement amb la mà i s'afanya a cercar un bolígraf per escriure a raig tot allò que se li va acudint. Perquè sí, s'ha d'escriure. I això és el que fa mandra a una altra part important dels enquestats. Malauradament, la peresa no és l'únic pretext que troben a encomanar a l'investigador d'exercir de copista. També hi ha el desconeixement del codi escrit en llengua catalana i, en determinats casos de persones grans, l'analfabetisme. Alguns d'aquest segon grup s'avergonyeixen a confessar-ho i aleshores dissimulen les seues carències escrivint en l'altra llengua que coneixen, la castellana¹⁰.

No falten, però, queixes i renecs al tipus de qüestionari: «Ai, filla, que difícil que ho feu!» o «No podríeu posar preguntes de sí o no?». Tampoc estan acostumats a respondre'n de manera oberta, sinó que han de ser ells qui ofereixin múltiples opcions —fins a dotze, ni més ni menys! Per sort: tants caps tants barrets. També hem topat amb informants a qui els ha agradat l'experiència i encara, un cop finalitzada, hi haurien afegit mots.

5. Reaccions inesperades i corprenedores

L'estrès lingüístic que traspua entre els *franjolins* —com sovint s'anomenen ells mateixos— s'ha fet palès en situacions de tot tipus, que van des de les més dures i negatives experiències, com insults a la investigadora en mig de més d'un bar, situacions sexistes vinculades a la mateixa persona encarregada de dur a terme els qüestionaris i comentaris presumiblement graciosos —però més aviat amb poca gràcia. Ara bé, també hi ha hagut llàgrimes de dolor i ràbia continguda, motivades per la catarsi interior efectuada per no pas un sol informant en recordar la pròpia biografia lingüística. S'han d'interpretar en aquest sentit, justament, les paraules de Prior (2016: 1) «Due to its personal and in-depht focus, narrative or autobiographical research is often described as a highly confessional activity».

10 Aquesta classificació s'entén molt bé quan tenim en compte la variable edat. Així, la major part dels joves emplenen el qüestionari en català; entre la gent de mitjana edat n'hi ha que ho fan en castellà, d'altres en català i d'altres dicten les respostes; finalment amb la gent gran gairebé sempre cal fer un exercici extra d'escriptura.

De vegades, la pluralitat d'opinions ha generat alguna confrontació entre els mateixos participants o àdhuc persones de l'entorn. Afortunadament, aquestes disputes no han donat lloc a conflictes més greus.

Per sort, també hem topat amb persones —i un bon nombre— que han volgut contribuir desinteressadament a localitzar-nos més informants, perquè els semblava una recerca molt interessant i, certament, han resultat ser de molt gran ajuda¹¹. Fins i tot entre la societat autòctona hi ha hagut qui ha lamentat que la iniciativa i el projecte en general no sortissin de la mateixa Universitat de Saragossa.

6. L'experiència investigadora

Encetem aquest apartat amb la pregunta que qualsevol investigador en treball de camp s'hauria de formular (Prior, 2016: IX): «How much of my own private history and biases do or must bleed (perhaps an apt metaphor for the embodied nature of research) into and out of my professional persona?» En aquest sentit, el mateix autor explica com estudis recents han conclòs que tota investigació i la seva representació, malgrat les afirmacions teòriques i empíriques més convincents, continuen sent inevitablement parcials i perspectives. I és que Prior ja ho adverteix: «Emotion is omnipresent» (Prior, 2016: 2).

Tradicionalment l'expertesa de l'investigador davant d'un treball de camp de les característiques descrites es troba en la combinació d'habilitats encontrades i complementàries alhora. La recerca, com a tasca científica, demana un treball descriptiu, exhaustiu, objectiu, sistemàtic... que permeti explicar fenòmens per tal d'obtenir prediccions contrastables de la realitat i elaborar teories que relacionen aquests fenòmens d'una manera conscient.

Ara bé, el treball de camp amb persones requereix de qualitats humanes tals com la capacitat d'escolta, de saber trobar el to de veu adient i les paraules adequades en cada moment,

¹¹ Una mostra d'aquest interès la trobareu en la publicació de l'experiència investigadora en forma d'article a la revista local La Rambla d'Albelda (Sistac: 2016).

d'oferir confortabilitat i confiança a l'informant, de saber reconduir amablement una conversa que es desvia, o de truncar-la a temps quan pot generar un malestar innecessari. Calen dosis de paciència en molts moments, sang freda i tempraça en d'altres, perquè tan important és l'observació del participant com les seues històries de vida. Certament rere cada informant hi ha una trajectòria, hi ha unes vivències, hi ha uns sentiments que hem volgut fer brollar.

L'investigador, per la seua banda, no és aliè al que ocorre al seu voltant i sovint pot empatitzar amb l'informant; malgrat això, ha de saber-hi trobar la justa mesura per tal que la seua relació amb la gent que estudia no encavalqui els vincles professionals amb els personals. El repte personal està servit, sobretot si tenim en compte que també som «individus que ens trobem inserits en una societat que pateix per la nostra llengua» (Sistac, 2016: 41)¹². I havent aconseguit aquest propòsit i superada la jornada, l'investigador pot recórrer al quadern de notes i expressar-s'hi lliurement.

Un cop obtinguda tota la mostra la sensació global és d'esgotament físic i sobretot anímic; però l'experiència personal, que en algun moment havia pogut resultar àrdua i molt delicada, acaba esdevenint sens dubte satisfactiu i del tot enriquidora.

7. Algunes conclusions

Sense entrar gaire en el detall i a mode de reflexió —quedi clar que es tracta de la reflexió personal de qui ha dut a terme el treball de camp d'aquests territoris—, tot seguit esbossem algunes tendències majoritàries que poden esdevenir unes primeres conclusions generals:

a) S'observen dos actituds prou marcades davant la qüestió lingüística en funció del territori: la sensibilitat per la llengua a Fraga i Albelda contrasta amb la despreocupació per aquesta a Seròs i Alfarràs.

¹² El lingüista Matthew T. Prior, que ja hem citat, també constata de la mateixa manera que «as a qualitative researchers, our professional activity is largely defined by investigative inquiry» (2016: IX).

En efecte, en les poblacions aragoneses hi ha una inquietud real per l'ús i la pervivència de la llengua —altrament els habitants es neguen a respondre qüestionaris i encara menys entrevistes d'aquestes característiques. Aquesta és una dada que caldrà tenir molt en compte en l'anàlisi del corpus global.

b) Existeix una necessitat real d'expressar-se sobre la qüestió lingüística a la banda aragonesa del territori.

En el cas dels qüestionaris i entrevistes a Seròs i Alfarràs es detecta cert immobilisme, poca o gens preocupació per la qüestió lingüística, sembla que no s'hi valori la llengua pròpia. En particular la gent jove no ho fa pràcticament gens, ja que no ha viscut ni hi veu cap risc imminent en relació amb el català (creu que és més aviat un afer d'èpoques passades). En canvi, a les localitats aragoneses, com que hi ha hagut una ofensiva real contra la llengua, qui hi ha estat sensibilitzat s'hi ha mobilitzat, i no poques vegades. Hi ha, doncs, certa militància.

c) Algunes de les entrevistes enregistrades en territori català (Seròs i Alfarràs) són poc fructíferes.

Atès que el tipus d'entrevista emprat no compta amb preguntes concretes sinó amb eixos temàtics que cal anar desgranant, de vegades l'informant pot passar-los per alt amb respostes breus, que denoten una manca d'interès i sobretot de reflexió prèvia. Aquestes són sens dubte les entrevistes més breus, ja que l'entrevistat no només no desenvolupa les seues tesis i arguments —perquè és evident que hi té poc a dir— sinó perquè no hi té una idea preconcebuda, i insistir-hi pot arribar a incomodar-lo.

d) Els vincles directes amb la ciutat de Lleida generen més sensibilitat pel que fa a la qüestió nacional.

La major sensibilitat lingüística dels informants d'Albelda i Fraga dona lloc en molts casos a la identificació nacional catalana —o si més no compartida: «aragonesa i catalana»—, que troba entre els motius de fons els vincles amb Catalunya i per proximitat sobretot amb la ciutat de Lleida (estudis, feina, sanitat, família, amics, etc.).

Aquest primer esborrany de conclusions ja evidencia el malestar amb què conviuen els nostres veïns catalanòfons en terra aragonesa, si més no en els quatre municipis estudiats¹³. La convulsió d'emocions vinculades a la llengua i al territori no només ha de contribuir a la reflexió profunda de la comunitat lingüística catalana en el seu conjunt, sinó a la dels governants i l'administració per tal de desenvolupar polítiques de planificació lingüística que condueixin al benestar lingüístic dels nostres veïns, els *franjolins*.

13 Recordem que per a aquesta primera anàlisi metodològica només ens hem centrat en dos parelles de poblacions, i no pas en tot el conjunt de localitats analitzades a la frontera occidental del Principat.

Bibliografia

Biblioteca Tècnica de Política Lingüística (2017). *Els usos lingüístics a la Franja*, 2014. [En línia] Disponible a: http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxius/19_Usos_linguistics_Franja_2014.pdf [Última consulta: 20/02/2018].

Gràcia, A. i Sistac, R. (2016). «Fronteres administratives, fronteres lingüístiques, fronteres mentals. El cas del català a la regió de Ponent i l'Alt Pirineu», en Lagarde, A.C. Lagarde i Berhelot, M. Berthelot (Ed.), *Treballs. Qüestions de llengua a la Catalunya del Nord*, pp. 161-172. Perpinyà: Trabucaire.

Moliner, P. i Lo Monaco, G. (2017). *Méthodes d'association verbale pour les sciences humaines et sociales*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.

Montclús, E. (2014). *La Franja de Ponent: aspectes històrics i jurídics*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Publicacions de la Presidència.

Pradilla, M. À. (2015). *La catalanofonia. Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Prior, T. (2016). *Emotion and Discourse in L2 Narrative Research*. Bristol: Multilingual Matters.

Sistac, R. (1986). «Publicacions sobre la Franja de Ponent (1983-1985)», en *Els Marges*, Volum 35, pp. 96-101. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

Sistac, R. (2016). «Llengua i sentiment», en *La Rambla*, Volum 40, pp. 40-41. Albelda: Ajuntament d'Albelda.

Sistac, R. (2017). «No sempre es diu la veritat: el treball de camp en dialectologia per contraposició a la història oral i sociolingüística», en Giralt, A.J. i Moret, M.T. (Ed.) *El repte d'investigar sobre la Franja d'Aragó. Jornada de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes a Saragossa (29 d'octubre de 2016)*, pp. 21-33. Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza.

Toledo, B. (2017). «Un río, una lengua y una mancomunidad: los lazos de la frontera sur de Catalunya con el otro lado.» *Eldiario.es*. [En línia] Disponible a: http://www.eldiario.es/catalunya/politica/MINUTO-Diada_13_685361458_13818.html [Última consulta: 13/03/2018].

Valls, E. (2013). *Direccionalitat, ritme, abast i naturalesa del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental. De l'anàlisi dialectomètrica a la reflexió sociolingüística*. Tesis doctoral no publicada, Sant Jaume de Galícia. Barcelona: Universitat de Barcelona.